

Всесвітня історія

DOI: 10.31110/consensus/2021-01/076-085

УДК (UDC) 94 : 355.318.1 – 043.2] : 323.276 (470+571) “1725/1762”

РОЛЬ ГВАРДІЇ В «ПАЛАЦОВИХ ПЕРЕВОРОТАХ» У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1725–1762 РР.)

Вікторія Михтуненко

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
всесвітньої історії,
міжнародних відносин та
методики навчання історичних
дисциплін Сумського
державного педагогічного
університету імені
А.С. Макаренка, м. Суми,
Україна
e-mail: viktysia89@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-1632>

Ключові слова:

У статті охарактеризовано епоху «палацових переворотів» (1725–1762 рр.) в Російській імперії, їх передумови та причини. У статті відзначено, що часта зміна влади в Російській імперії у XVIII ст. мала насильницький, а не державний характер. Проаналізовано еволюцію перетворення привілейованої частини регулярної російської армії – гвардії, на потужну політичну силу. Автор акцентує увагу на тому, що збільшується не військовий вплив гвардійських полків за рахунок «гучних» перемог, а навпаки, відсутність вдалих військових кампаній, призводить до зміни векторів діяльності гвардійців. Автор робить спробу визначити основні наслідки посилення політичної ролі гвардії в Російській імперії.

імперія, політика, «палацовий переворот», дворянство, гвардія, армія

THE ROLE OF THE GUARD IN THE “PALACE COUP” IN THE RUSSIAN EMPIRE (1725–1762)

Viktoriia Mykhtunenko

Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer of the
Department of World History,
International Relations and
Methods of Teaching Historical
Disciplines, Sumy State
Pedagogical University named
after A.S. Makarenko, Sumy,
Ukraine
e-mail: viktysia89@ukr.net

It is difficult to fully understand the period in the history of the Russian Empire called the “palace coups” from Peter I to Paul I, and even to Nicholas II, without considering in detail the political history of the guard. That is why the article describes the era of “palace coups” (1725–1762) in the Russian Empire, their preconditions and reasons. The author notes that the XVIII century is one of the most interesting periods in the history of the Russian state represented by the time of palace coups. This period is characterized by constant struggle in the middle of aristocratic groups and many behind-the-scenes intrigues. As the law was not a priority at

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-1632>

that time, political issues were usually decided by the ruling force.

The article notes that the frequent change of power in the Russian Empire in the eighteenth century. Was violent, not public. And such a force during the n “palace coup” was represented by a privileged part of the regular army organized by Peter I, namely two Guards regiments - Preobrazhensky and Semenovsky, to them during the reign of Anna Johannovna added two others – infantry Izmailovsky and Horse Guards. The Guard played an active role in all the political changes of the eighteenth century, when questions arose about the succession to the throne. No change of emperors on the throne during the 38-year period took place without her active participation.

The article analyzes the evolution of the transformation of a privileged part of the regular Russian army – the Guards, into a powerful political force. The author emphasizes that the military influence of the Guards regiments does not increase due to “loud” victories, but on the contrary, the lack of successful military campaigns leads to a change in the vectors of the Guards. After the Poltava victory and the Prut defeat for many years of the XVIII century, the guard did not take much part in hostilities. Surprisingly, politics became the main sphere of activity of the Guards.

Thus, the eighteenth century was a time of political instability in the country, various noble groups tried to realize their interests with the help of weak and limited in power rulers, whom they also elected. That is why the author tries to determine the main consequences of strengthening the political role of the guard in the Russian Empire.

Keywords:

Михтуненко В. (2021). Роль гвардії в «палацових переворотях» у Російській імперії (1725-1762 рр.). *Консенсус*, 1, 76–85.

empire, politics, “palace coup”, nobility, guard, army

URL:

<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/7>

Епоха «палацових переворотів» є однією з найбільш цікавих та одночасно найбільш суперечливих сторінок історії Російської імперії. В умовах, коли відбувалася постійна боротьба дворянських угруповань, закулісні інтриги, невизначеність зовнішньополітичного статусу держави, гвардія стала основним засобом боротьби. Відомий принцип, що коли закон відсутній, то політичні питання зазвичай вирішуються панівною силою. Саме такою силою в російських реаліях XVIII ст. стала привілейована частина створеної Петром I регулярної армії, два гвардійських полки – Семенівський і Преображенський. До них пізніше, за царювання Анни Іоанівни, додалися ще два інших – Ізмайлівський і

Кінногвардійський. Внаслідок цих змін, жодний політичний переворот в Російській імперії протягом 38 років не обійшовся без втручання гвардії.

Питання ролі гвардії в «палацових переворотях» в Російській імперії піднімалося в роботах майже усіх істориків, які вивчали дану епоху. Варто відзначити, що дореволюційні вчені (С.М. Соловйов, В.О. Ключевський, С.Ф. Платонов) не відводили належної уваги привілейованим частинам військ регулярної російської армії, глибоко не аналізували роль гвардії. А лише описували події, пов'язані з висуванням на престол того чи іншого імператора. На рубежі XIX–XX ст. намітився перехід від загальних оцінок епохи «палацових переворотів» та ролі гвардії до монографічної розробки цієї проблематики і тенденції до фундаментального дослідження всього періоду на базі численних розрізаних публікацій.

Метою статті є аналіз ролі гвардії в «палацових переворотях» в Російській імперії в 1725–1762 рр.

Політична історія Російської імперії XVIII ст. отримала назву періоду «палацових переворотів». Саме таке найменування цих подій, їх хронологічні рамки і наслідки викликають на сучасному етапі багато суперечок. Як би ми не визначили їх – державний або палацовий переворот, – суть від цього не змінюється.

Безумовно, перевороти і змови XVIII – початку XIX ст. були спадщиною модернізаційних реформ Петра I, але не «платою за них», а наслідком незавершеності процесу політичної трансформації при переході від традиційного до індустріального суспільства. Змінюючи форму і тип політичної еліти, необхідно було реформувати і саму верховну владу. Задум імператора Петра I, за яким правитель повинен був вільно передати трон гідному спадкоємцю, виявився провальним від самого початку. Альтернативною традиційному лідерству могла бути тільки узаконена форма обрання правителя, наприклад, конституційна монархія. Однак особливості формування російської державності та тип політичної еліти не дозволили вирішити проблему стабільності верховної влади саме в цьому руслі, що і призвело до цілої низки «палацових переворотів», загадкових смертей монархів і, в кінцевому підсумку, до повалення самодержавства.

Для історії Російської імперії XVIII ст. характерним є ще одне явище, яке не має аналогів в європейських країнах того ж періоду. Явище це – особлива політична роль російської гвардії. Неможливо детально вивчити епоху «палацових переворотів» не дослідивши політичної історії гвардії. Досі не вивченим залишається ні соціальний склад гвардії, ні характер і динаміка його зміни. І ця недослідженість породжує чисельні історичні міфи.

У Російській імперії гвардія (або якщо бути точнішими, лейб-гвардія) була створена Петром I зі складу своїх потішних військ. До сих пір у істориків немає єдності у питанні про дату створення гвардії. Так, в щоденнику Петра I при поясненні невдачі під Нарвою в 1700 р. зазначено, що «лише два полки гвардії були на двох

атаках Азова»¹, але в списку військ, які виступили під Азовом у 1696 р. Преображенський і Семенівський полки гвардійськими не названі.

Протягом тривалого часу гвардія для імператора Петра I була опорою у боротьбі за владу та «кузнею» вірних собі кадрів. Адже, гвардійські офіцери виконували будь-які доручення царя – від організації гірничої промисловості до контролю за діями вищого Генералітету. Структура управління, яку Петро I започаткував у армії здавалася йому ідеальною моделлю і для побудови держави – слухняне і підкорене імператору населення, сильне з військової точки зору, яке злагоджено і сумлінно працює².

Гвардія завжди добре розуміла кому вона завдячує своїми привілеями та була вірна імператору. Справа була не тільки в почестях і привілеях, які Петро I надавав військовим. Імператору вдалося привити гвардійцям відповідальність за участь в будівництві нової держави. Гвардієць не тільки був, але і усвідомлював себе державною людиною. І це абсолютно нове для рядової російської людини самовідчуття давало Петровському гвардійцю незвичайну свободу та вплив. Тому, саме за часів імператора Петра I гвардія відчула в собі сили творити історію.

Йдеться саме про політичну історію, адже після Полтавської перемоги (1709 р.) і Прутської поразки (1710–1713 рр.)³ протягом багатьох десятиліть XVIII ст. гвардія не приймала активної участі у військових операціях. Сферою діяльності гвардійських полків стала політика. Саме тому, силу та роль гвардії в палацових переворотках важко переоцінити. Політична ситуація в Російській імперії після смерті Петра I (1725 р.) складалася так, що на чиему боці була гвардія, те дворянське угруповання і ставило свого імператора на трон. Тому зрозумілим є, що гвардія представляла інтереси вищого дворянства при дворі царя (імператора).

Гвардія в Російській імперії відчувала свою значимість в будівництві нової держави, а більшість імператорів (до Павла I) безрозмірно довіряли кожному гвардійцю. При цьому офіцери та сержанти повинні були виконувати абсолютно різні доручення государя. Гвардійці бачили життя двору неприкрито, вони все помічали і були частиною життя царської родини. Розпещені правителями, привілеями та власною безкарністю гвардійці отримували невелику платню, тому компенсували її своїм політичним впливом.

Найважливішим першим самостійним рішенням гвардійців стало зведення на трон Катерини I, саме тоді, в 1725 р. гвардія виступила в якості політичної еліти. Однак у цих подіях роль стройових підрозділів гвардії виявилася дуже невеликою. При вивченні цього перевороту історики тривалий час оперували в основному мемуарами іноземних дипломатів. Одним з найвідоміших джерел були записки голштинського дипломата графа Г. Бассевича. Згідно з його твердженнями, в ніч з 27

¹ Военная энциклопедия / под ред. Ген. штаба полк. В.Ф. Новицкого, воен. инж. подполк. А.В. фон Шварца. Санкт-Петербург: Т-во И.Д. Сытина, 1911–1915. Т. 3. С. 201.

² Письма и бумаги императора Петра Великого. Санкт-Петербург: 1887. Т. I. С. 365.

³ Валькович А.М. Чада мои возлюбленные. *Родина*. 2000, № 11. С. 26.

на 28 січня 1725 р., в той момент, коли почалися суперечки міністрів про те, хто повинен займати престол, на допомогу угрупованню П.А. Толстого і А.Д. Меншикова прийшли гвардійські полки, які діяли без наказу князя А.І. Рєпніна, глави Військової колегії. «Це наказано мною, без всякого, втім, домагання на ваші права», – гордо доповідав генерал О. Бутурлін, – «...я мав на те веління імператриці, моєї Всемиловитивейшої государині, якої всякий вірнопідданий зобов'язаний коритися»⁴. В цих словах генерала О. Бутурліна історики традиційно вбачили підтвердження активної ролі гвардійських полків в перевороті 1725 р.

Більш реалістичною є версія, згідно з якою провідну роль в тому, що імператрицею була проголошена Катерина Олексіївна, зіграли зусилля вельмож з угруповання А.Д. Меншикова і П. Толстого, які спиралися на підтримку інших придворних діячів і групи гвардійських офіцерів. Свою роль зіграв і фактор тісних зв'язків між імператрицею Катериною Олексіївною і гвардійськими полками. Відомо, що для гвардії Петро I був не тільки імператором і засновником імперії, але й полковником. Як характерний приклад відзначимо, що вмираючий імператор в рамках старомосковської традиції оголосив амністію і пом'якшив покарання для більшості злочинців. Однак паралельно з цим була проведена окрема амністія, згідно з якою від покарання звільнялися чини Лейб-гвардії і цивільні чиновники колегій. Таким чином був зафіксований статус гвардійців як окремої корпоративної одиниці зі своїми власними привілеями. Гвардійські полки отримали за участь в перевороті близько 50 тис. рублів⁵, однак це були не спеціальні грошові роздачі, а просто затримана платня за вересень 1724 р. Щоб отримати додаткові невеликі грошові нагороди солдати гвардійської варти, мали «невідлучно» стояти біля покоїв Катерини Олексіївни.

Навіть непомітно для всіх інших учасників палацового життя, переворотів та інших важливих подій гвардія стала однією з найвпливовіших сил в російській державі. Після 1725 р. гвардійці вже не прагнули до повної залежності від правлячої особи, а організовували власну політичну колегію, яка намагалася вибрати шлях військово-бюрократичного розвитку країни. Саме в цьому напрямку гвардія рухалася протягом усього XVIII ст., а гвардійські командири ще й отримували чисельні привілеї та титули. І ніхто в державі, не міг протистояти гвардії, так як вона повністю складалася з вищих станів дворян, яким довіряла імператорська династія і все її найближче оточення.

Русійною силою палацового перевороту 1730 р., стали гвардійці розквартированих в столиці полків, однак на цей раз за їх спинами стояв не розважливий О. Меншиков, вже відправлений на заслання до Березова. Після смерті 15-річного Петра II державне управління здійснювала Верховна Таємна Рада, яка

⁴ Геннинг Фридрих фон-Бассевич. Записки о России при Петре Великом, извлеченные из бумаг графа Бассевича. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=587427&p=1>

⁵ Бобровский П.О. История Лейб-гвардии Преображенского полка. Санкт-Петербург: 1900. Т. I. С. 376.

прийняла рішення запропонувати престол племінниці Петра Великого Анна Іоанівна, яка на той момент номінально правила в герцогстві Курляндія.

При цьому верховники, з ініціативи князя Б.Голіцина, зробили спробу обмежити самодержавну монархію. Анна Іоанівна при своєму обранні повинна була підписати кондиції – умови, які робили її владу номінальною. На думку верховників, гвардія повинна була зберігати свій особливий статус, навіть в «Табелі про ранги» враховувалися гвардійські чини окремо від армійських⁶.

Гвардія не брала участі в публічних обговореннях, проте її роль у перевороті 1730 р. була дуже важливою. Збереглися свідчення того, що з гвардійськими офіцерами вели активні переговори прихильники самодержавства. Деякі гвардійські офіцери підтримували самодержавство виходячи зі своїх переконань, інші ж відстоювали свою особисту ненависть до сімейства князів Долгоруких, які склали одну з двох основних угруповань у Верховній Таємній Раді.

Усі конкуруючі сторони повинні були постійно тримати в умі «фактор гвардії» і грізне мовчання її солдатів і обер-офіцерів. Незважаючи на всі спроби обмежити контакти Анни Іоанівни і її прихильників з гвардійцями, зробити це не удалось. Вже 10 лютого 1730 р. імператриця Анна Іоанівна прибула в підмосковне село Всехсвятське, де активно спілкувалася з московськими дворянами та гвардійцями. Для імператриці це означало отримання реальної підтримки з боку гвардії, але, крім того, це був найважливіший символічний жест – вона зійшла на престол як повноправна самодержавна імператриця. Причина їх підтримки Анни Іоанівни була досить проста: вибираючи між племінницею Петра I і жменькою сановників з Верховної Таємної ради, гвардія підтримала Анну.

У 1730 р. імператриця проголосила себе полковником двох існуючих на той момент гвардійських полків. Це був не просто ще один титул. Імператриця найважливішим чином відстежувала життя гвардійських частин. У результаті проведеної Анною Іоанівною кадрової політики з полків гвардії були виключені всі молодші представники сімейства Долгоруких, її противників по 1730 р. Однак, політика Анни Іоанівни привела до того, що до 1740 р. всі важелі управління гвардією формально були в руках прихильників імператриці та її наступника герцога Е. Бірона. За прикладом Петра I, імператриця вирішила створити свій власний гвардійський полк, який повинен був служити для неї політичною опорою і виступити на протипагу старим гвардійським частинам. Нова піхотна частина була названа на честь підмосковного села, в якому Анна Іоанівна провела свої дитячі роки – Ізмайлово⁷.

Варто зазначити, що гвардійці, які допомогли Анні Іоанівні зійти на престол особливої подяки від імператриці не дочекалися і незабаром були відправлені на

⁶ Волкова И.В. Феномен дворцовых переворотов в политической истории России XVII–XX вв. *Вопросы истории*. 1995. № 5–6. URL: https://vk.com/topic-58090199_31887235

⁷ Краткая история лейб-гвардии Измайловского полка. Санкт-Петербург: 1830. С. 4.

чергову війну з Османською імперією, де велика її частина і знайшла свою смерть. Тримати в столиці некерованих баламутів Анна Іоанівна не зважилася і, як показала практика, правильно зробила. Аналізуючи «гвардійську політику» Анни Іванівни варто виділити кілька основних напрямів усередині неї: заміна офіцерських кадрів, створення лояльних правлячому монарху частин, тотальний контроль над гвардією та матеріальні подарунки.

Наступним переворотом, який був проведений за підтримки гвардійських полків був переворот 1741 р., в результаті якого до влади прийшла рідна дочка Петра I Єлизавета. Варто зазначити, що палацовий переворот 1741 р. став результатом зусиль вічно незадоволених владою гвардійців й іноземного впливу. Перші очікували від молодої імператриці нових пілг, другі – змін у російській політиці. Проте гвардійці не дочекалися ні пілг, ні кардинальних змін в політичному житті імперії.

Після смерті імператриці Анни Іоанівни в жовтні 1740 р. в Петербурзі за 13 місяців пройшли два перевороти з активною участю гвардії. У листопаді 1740 р. була повалена влада герцога Е. Бірона, регента при дитині-імператорі Івані Антоновичу. У листопаді 1741 р. Єлизавета Петрівна повалила вже самого Іоанна VI і його батьків – так звану Брауншвейзьке сімейство.

Нові перевороти істотно відрізнялися від подій 1725 і 1730 рр. Якщо під час переворотів тієї, першої хвилі, гвардія залежала від волі політичної еліти, то тепер для перевороту вистачало зусиль полкових штаб і обер-офіцерів. Нові перевороти в значній мірі були «солдатськими», а не «генеральськими»⁸. Таку самостійність гвардійців можна пояснити як мінімум трьома причинами. По-перше, герцог Е. Бірон, який «захопив» правління після смерті Анни Іоанівни був відверто непопулярною фігурою в гвардійських частинах. І справа була не тільки в його «іноземному» походження. За спогадами сучасників, Е. Бірон боявся політичної активності гвардії і мріяв про те, щоб замість дворян в гвардії звичайними солдатами. По-друге, нове покоління гвардійців вже виросло, знаючи про успішні перевороти минулого, вони зріднилися з думкою про те, що переворот можливий і залежить від них. По-третє, представники політичних верхів проявляли обережність або відсутність ініціативи. Батько малолітнього імператора і підполковник Семенівського полку принц Антон-Ульріх відмовився від зустрічей з офіцерами власного полку, князь А.М. Черкаський і зовсім доніс на офіцерів, які прийшли до нього на переговори про повалення герцога Е. Бірона. В результаті, 26 офіцерів і чиновників були заарештовані і відправлені на допити до Таємної канцелярії. В таких умовах переворот був організований звичайними гвардійськими офіцерами і ініціативними командирами Преображенського полку і фельдмаршалом Б-К. Мініхом. Протягом усього царювання Єлизавети Петрівни головним і єдиним службовим завданням лейб-кампанії стала охорона покоїв самої государині. Функцію

⁸ Дишин П.Н. История лейб-гвардии Семеновского полка. Т. 1. Санкт-Петербург: 1883. С. 158-161.

особистої охорони виконувала лейб-гвардія аж до березня 1762 р., коли була розформована Петром III.

У ніч на 25 грудня 1741 р. Єлизавета зібрала в казармах гвардійців своїх прихильників і повела їх на штурм. Ім'я дочки Петра I подіяло: за нею пішли 308 чоловік і цього виявилось досить, щоб захопити Зимовий палац, а потім і владу в країні. У черговий раз таємні організатори перевороту в Санкт-Петербурзі не отримали в подяку нічого, а ось гвардійці, на багнетах яких дочка Петра прийшла до влади, отримали надбавку до зарплати, хоча все одно залишилися незадоволеними.

Наступна пауза між переворотами була найдовшою в XVIII ст. – більше 20 років. У зміні царської особи знову об'єднали свої сили гвардійці, які чекали нових грошових заохочень. І все-таки саме переворот 1762 р. знайшов небачену підтримку не тільки гвардії, що стала вже самостійною політичною силою, а й самих різних верств населення. Розумній та енергійній іноземці (в православ'ї – Катерині Олексіївні) вдалося стати більш «російською», ніж самі росіяни, в той час як її чоловік Петро III усіма силами наслідував свого кумира – прусського короля Фрідріха II.

Історики досі сперечаються про те, наскільки підготовленими були дії гвардійців, які почали викрикувати ім'я Катерини замість імені її непопулярного чоловіка. Так чи інакше, але Катерина і її нечисленні прихильники діяли швидше і енергійніше, ніж парализований страхом Петро III: військові частини одна за одною присягали «матінки-цариці», а в Санкт-Петербурзі їй присягнули Сенат і Синод. Головні заколотники з числа гвардійців отримали титули і маєтки, а рядові семеновці та преображенці, частина яких становила дрібне дворянство – закон, який закріпив їх особливий статус в державі.

Останній в епосі палацових переворотів XVIII ст. був переворот 1801 р., який об'єднав зусилля іноземних агентів впливу і власних незадоволених режимом інсургентів. Син Катерини Олексіївни, Павло I був убитий групою змовників, близьких до спадкоємця престолу Олександрю I і, як вважають історики, керованих з Лондона. Вперше за все XVIII ст. в процесі перевороту гвардія ніякої участі не брала. Влада російських самодержців зміцнилася настільки, що купці гвардійців захопити трон вже було не під силу. Наступна спроба втрутитися в хід престолонаслідування в грудні 1825 р. закінчилася публічною стратою п'яťох декабристів.

Отож, якщо підсумувати роль гвардійських полків у палацових переворотах Російської імперії, то прослідковується певна тенденція: у 1725 р. вартові роти, скоріше, позначили номінальну участь гвардії, ніж були реальною рушійною силою, на ділі від імені гвардії діяли її командири – Ф. Ушаков, В. Бутурлін і О. Меншиков; у 1730 р. вищі офіцери обох полків брали участь в політичних дискусіях і підписували проекти майбутнього державного устрою, долю монархії вирішували гвардійські обер-офіцери, які разом з іншим «шляхетством» відновили «самодержавство» Анни Іоанівни (за часів імператриці Анни Іоанівни в ряди гвардії додався й Ізмайловський полк, тоді і сформувалася перша тріада найвідоміших піших гвардійських полків

Російської імперії); у 1741 р. на перший план вийшли гвардійські низи, в результаті перевороту правляча еліта була шокована, коли зрозуміла, що реальну владу в столиці імперії відіграла гвардійська «солдатчина» (гвардія опинилася на межі виходу з-під контролю); при підготовці перевороту 1762 р. його учасники-офіцери залучали солдат вибірково, а останні були вже виконавцями волі офіцерів-змовників, сам же переворот являв собою серйозну конспіративну операцію за участю впливових осіб.

Варто відзначити, що імператорська влада, зрозумівши зростаючу роль гвардії, проводила низку контрреволюційних заходів, серед яких: заміни командування полків, а іноді і більш серйозні «чистки» їх особового складу. Влада прагнула контролювати переміщення і призначення в полках і навіть робила спроби (при Анні Іоанівні та Петрі III) змінити порядок їх комплектування: набирати курляндців, голштинців, рядових українських полків. Ключові фігури при імператорському дворі прагнули знайти собі опору в «особистих» військових частинах. У О. Меншикова був «свій» Інгерманландський полк; він же став начальником особистої охорони Катерини I – Кавалергардської роти. Анна Іванівна протиставила «старим» полкам два нових – Ізмайловський і Кінногвардійський. Гренадерська рота Преображенського полку стала «лейб-компанією» Єлизавети, а Петро III утворив голштинську гвардію – єдину частину, що залишилася вірною йому, а 28 червня 1762 р. Катерина II відновила Кавалергардський корпус.

Таким чином, у буремному для Росії XVIII ст. гвардія відіграла провідну роль в численних палацових переворотах. Гвардійці стали ще більш значущою військово-політичною силою, а російські монархи стали шукати прихильність гвардійських офіцерів. Чого варта одна лише історія Катерини II, яка в гвардійському мундирі очолила полки, що привели її до влади. Вбивство Павла I і повстання декабристів також не обійшлися без гвардійців, адже більшість змовників були гвардійськими офіцерами.

У XVIII ст. в Російській імперії склалася така політична ситуація, при якій «палацові перевороти» стали найбільш простим, а часом єдиним способом вирішення протиріч всередині правлячих кіл держави. Саме в цей буремний час основною рушійною силою політичних змін стала гвардія. Відомо, що перші гвардійські полки, Семенівський і Преображенський, були створені з потішних полків юного цесаревича Петра.

Отже, роль гвардії, яка зайняла незвичне для світової практики місце в ієрархічній системі державного управління, постійно змінювалася. Ступінь включення гвардії в політичне життя країни еволюціонував і в сенсі свідомої участі гвардійців в політичній боротьбі, і у відношенні їх мети. Однак, уже до кінця XVIII ст. в Російській імперії сформувався політично активний консолідований стан – дворянство, елітні столичні воєнізовані частини – гвардія, і політична олігархія. Всі ці фактори стали потужною соціальною базою, рушійними силами і організаційною складовою «палацових переворотів».

REFERENCES

- Bobrovskij P.O. Istoriya Lejb-gvardii Preobrazhenskogo polka. Sankt-Peterburg: 1900. T. I. 380 s.
- Val'kovich A.M. Chada moi vozlyublennye. *Rodina*. 2000, № 11. S. 26.
- Voennaya enciklopediya / pod red. Gen. shtaba polk. V.F. Novickogo, voen. inzh. podpolk. A.V. fon Shvarca. Sankt-Peterburg: T-vo I.D. Sytina, 1911-1915. T. 3. 450 s.
- Volkova I.V. Fenomen dvorcovyh perevorotov v politicheskoy istorii Rossii XVII-XX vv. *Voprosy istorii*. 1995. № 5-6. URL: https://vk.com/topic-58090199_31887235
- Genning Fridrih fon-Bassevich. Zapiski o Rossii pri Petre Velikom, izvlechenyye iz bumag grafa Bassevicha. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=587427&p=1>
- Dirin P.N. Istoriya lejb-gvardii Semenovskogo polka. T. 1. Sankt-Peterburg: 1883. 448 s.
- Kratkaya istoriya lejb-gvardii Izmajlovskogo polka. Sankt-Peterburg: 1830. 119 s.
- Pis'ma i bumagi imperatora Petra Velikogo. Sankt-Peterburg: 1887. T. I. 998 s.